

КАТЕГОРІЯ ЧАСУ ЯК ФЕНОМЕН ПОЕТИКИ СПОНТАННОСТІ

Глінка Н. В.

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії, практики та перекладу англійської мови
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
Берестейський просп., 37, Київ, Україна
orcid.org/0000-0001-7249-3615
nvglinka@ukr.net*

Ключові слова:

*поетика спонтанності,
темпоральність,
категорія часу, хронотоп,
інтерсуб'єктивність,
лінгвальні та паралінгвальні
засоби, ритм.*

У статті представлено ключову текстову категорію поетики спонтанності – категорію часу. Метою дослідження є визначення основних вимірів категорії часу у поезії спонтанності. Поставлена мета передбачає виконання таких завдань: визначити антропогенність категорії часу у поезії спонтанності; представити основні ракурси реалізації категорії часу; окреслити розуміння часу як принципу творення у поезії спонтанності. Об'єктом дослідження обрано категорію часу у художніх текстах, а предметом дослідження є різноплановість реалізації категорії часу у творах, що представляють поетику спонтанності. Темпоральність розглянуто з естетико-філософських позицій феноменології Мартіна Гайдегера і Емілія Штайгера, а також «теорії поля» Чарльза Олсона. У результаті аналізу феноменологічної концепції творчості стає очевидним, що саме час стає екзистенційно осмисленим ритмічним оформленням духу творення. Таке антропологічне розуміння категорії часу є фундаментальним для поетики спонтанності, що базується на русі творчої енергії, невіддільній умовним інтервальним абстракціям.

Діалектика часової категорії у різні естетичні епохи не була лінійною. А саме, концепція трагічної вічності у поезії романтизму поступово замінюється лінійною хронологічністю реалізму, набуває змішаного характеру циклічності у модерністську добу та невизначеного у своїй кінченості тривання у художніх текстах сучасності. У художніх творах, що представляють поетику спонтанності, текстова категорія часу характеризується гетерогенністю (поєднання кількох різновидів часу в межах одного твору) та гетерохронністю (різномісність, зміна часу і темпу викладу, нерівномірність). Для комплексного осмислення часової категорії у поезії спонтанності визначено основні ракурси розгляду: 1) час як об'єкт зображення у творі, хронотоп; 2) час як наративна форма; 3) лінгвальні та паралінгвальні засоби представлення текстової категорії часу; 4) час як принцип творення (спонтанне письмо як запис часу).

Серед лінгвальних засобів представлення категорії часу у поезії спонтанності виділяємо поліритмію, яка проявляє інтерсуб'єктивну природу часу – координацію внутрішньої суб'єктивної реальності, тобто особистих ритмів і темпів, із зовнішніми процесами, тобто навколишнім світом.

THE TIME CATEGORY AS A PHENOMENON OF THE POETICS OF SPONTANEITY

Glinka N. V.

*Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Theory, Practice and Translation
of the English Language
National Technical University of Ukraine
“Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute”
Beresteysky Ave., 37, Kyiv, Ukraine
orcid.org/0000-0001-7249-3615
nvglinka@ukr.net*

Key words: *poetics
of spontaneity, temporality,
time category, chronotope,
intersubjectivity, lingual
and paralingual means, rhythm.*

The article presents the key textual category of the poetics of spontaneity – the time category. The purpose of the study is to determine the main dimensions of the time category in the poetics of spontaneity. The set goal involves the following tasks: to determine the anthropogenicity of time category in the poetics of spontaneity; to present the main angles of implementation of the time category; outline the understanding of time as a principle of creation in the poetics of spontaneity. The object of the study is the time category in literature, and the subject of the study is the diversity of the implementation of the time category in texts representing the poetics of spontaneity. Temporality is considered from the aesthetic and philosophical positions of the phenomenology of Martin Heidegger and Emil Steiger, as well as the "field theory" of Charles Olson. As a result of the analysis of the phenomenological concept of creativity, it becomes obvious that time becomes an existentially meaningful rhythmic design of the spirit of creation. Such an anthropological understanding of the time category is fundamental for the poetics of spontaneity, which is based on the movement of creative energy, not subject to conventional interval abstractions.

The dialectic of the temporal category in different aesthetic eras was not linear. Namely, the concept of tragic eternity in the poetics of romanticism is gradually replaced by the linear chronology of realism, acquires a mixed character of cyclicality in the modernist era and indefinite duration in the artistic texts of the present. In works of art representing the poetics of spontaneity, the textual category of time is characterized by heterogeneity (combination of several types of time in the work) and heterochrony (different time, change of time and pace of presentation, unevenness). For a comprehensive understanding of the temporal category in the poetics of spontaneity, the main angles of consideration are defined: 1) time as the object of the image in the work, chronotope; 2) time as a narrative form; 3) lingual and paralingual means of representing the text category of time; 4) time as a principle of creation (spontaneous writing as a record of time).

Among the linguistic means of representing the time category in the poetics of spontaneity, we define polyrhythm, which manifests the intersubjective nature of time – the coordination of the internal subjective reality, that is, personal rhythms and tempos, with external processes, that is, the surrounding world.

Постановка проблеми. Однією зі структурно-онтологічних категорій художнього тексту є час, який впливає на тип фокалізації, вибір історичного тла подій та проживання персонажів у визначених вимірах. Роль часу в художньому тексті досліджували у різних аспектах науковці від античності до сьогодення, зосереджуючись на онтологічних, аксіологічних, лінгвістичних вимірах темпоральності. Вітчизняні дослідники-літературознавці Б. Романцова, Н. Копистянська, Н. Шерстюк розглядають складові художнього часу, особливості хронотопу, термінологічну генезу темпоральних понять, їх реалізацію у різні культурно-історичні епохи. Лінгвіст Н. Бігунова досліджує концепт часу на матеріалі усного нарративу, Котвицька В. А. аналізує функції лексичних повторів як часових маркерів у художніх текстах. Важливе місце дослідження часу посідає у сучасній філософії і культурології: І. Іванюк представляє темпоральність у вченнях А. Бергсона та Е. Гуссерля, О. Радченко екстраполює феноменологію М. Гайдеггера на культурологічні пошуки Е. Штайгера. Актуальність нашого дослідження полягає у залученні філософського, культурологічного, літературознавчого та лінгвістичного ракурсів на розгляд особливостей темпоральності у поезії спонтанності.

Метою дослідження є визначення основних вимірів категорії часу у поезії спонтанності. Поставлена мета передбачає виконання таких **завдань**:

- визначити антропогенність категорії часу у поезії спонтанності;
- представити основні ракурси реалізації категорії часу;
- окреслити розуміння часу як принципу творення у поезії спонтанності.

Об'єктом дослідження є категорія часу у художніх текстах. **Предметом** дослідження є різноплановість реалізації категорії часу у творах, що представляють поезику спонтанності.

Однією зі структурно-онтологічних категорій художнього тексту є час, який впливає на тип фокалізації, вибір історичного тла подій та проживання персонажів у визначених вимірах. Функціонування категорії часу в літературі представляє ускладнений трансформаційний процес, залежний від переосмислення її наукою та філософією у різні культурно-історичні епохи, і окрім поетичного вираження, стає виразником філософсько-естетичних принципів.

Так, антична концепція часу в інтерпретації Аристотеля полягає в тому, «що час є величиною руху, оскільки час є нічим іншим, як мірою руху» [1]. Визначається природна і умовна складова такого руху. Природна складова представлена теперішнім, минулим і майбутнім, і реалі-

зується у виявленні попереднього і наступного в русі. Таким чином, про будь-що можна сказати у категоріях існування: існує тепер, вже минуло, ще не відбулося. До умовної складової часу належать штучний витвір людського розуму – поділ на циклічні проміжки часу (години, дні, тижні, місяці тощо), але основним принципом залишається усвідомлення руху.

У новітні часи філософ-феноменолог Мартін Гайдеггер розширює Аристотелеву концепцію часу: «Час – це не просто середовище, в якому ми рухаємося, – він є чимось, що ми породжуємо» [2]. Науковець називає час ключовою характеристикою існування людини в реальності і акцентує на його скінченності та тимчасовості: «Якби люди постійно думали про свою смертність, життя набуло б зовсім іншого сенсу, емоційного забарвлення та значущості» [2]. Для художньо-літературної інтерпретації феномену часу важливим стає розуміння природи взаємопроникнення «трьох екстазів часу» [3, 328], в якому роль минулого полягає у його присутності як у теперішньому, так і у майбутньому. У М. Гайдеггера «модус минулого – це “фактичність” чи “закинутість” (Geworfenheit), модус теперішнього – “занепадання” (Verfallenheit), а модус майбутнього – “проекування” (Entwurf) – набуває особливого значення в структурній цілісності часовості і називається первинним смислом екзистенційності» [3, 324–328]. Саме абстрактність майбутнього надає людському існуванню стереоскопічної ілюзії безсмертності, божественної екзистенції.

Феноменологічне розуміння категорії часу у літературознавстві представив швейцарський науковець Еміль Штайгер, наполягаючи у праці «Основні поняття поезики» (1946) на тому, що час у художньому тексті є формою світогляду і формою уяви автора. У дослідженні поетичної творчості німецькомовних письменників Й.В. Гете, К. Брентано та Г. Келлера автор називає час чистою і конкретною формою споглядання. «Думка лине від “бурхливого часу”, в якому повністю розчиняється поет, до відмежування й віддалення від часу, що уможливорює свідоме опрацювання останнього (“нерухомий час”» [4, с. 49–50]. У поезії романтика Брентано автор привертає увагу до порівняння бурхливого потоку річки, що несе рибалку до вірної смерті, з бурхливим теперішнім. У «Фаусті» Гете фіксація миті теперішнього з бажанням вийти за межі часової плінності показує весь трагізм людської свободи, що вказує на крах просвітницьких ідеалів. У реалізмі Келлера Е. Штайгер вказує на кристалізацію часу до статичної вічності.

Пізніше у праці «Дух і дух часу» (1964) Еміль Штайгер спрямовує розуміння часу в історичне минуле, на основі якого лише й можна «сприймати

теперішнє і проектувати множинність можливостей майбутнього... Він звертається до проблеми відношення мистецтва до екзистенційного та історичного часу й не знаходить можливості пристосування своєї «чистої форми споглядання» до сучасної літератури, де панує функціоналізм і технічна свідомість» [4, с. 51]. Таким чином, час для Е. Штайгера визначається як феномен ідіостилно, коли письменник співвідносить себе з певною часовою дійсністю і добирає спосіб її вияву у тексті. Окрім феноменологічно-онтологічного потрактування науковець додає антропологічного забарвлення у розробку часової категорії: час як уява (свідомість, стиль) поета, час як історична епоха, але й час як вічна естетична цінність мистецтва. Нарешті, одне з найбільш неочікуваних тлумачень – час як ритмічне оформлення творчого духу. «Бурхливий час», «мить» і «нерухомиий час» стають «фігурами такту» – саме в таких естетичних іпостасях часу мусить реалізувати себе ритмічне оформлення поетичного духу» [4, с. 52]. Відтепер категорія часу стає екзистенційно осмисленим ритмічним оформленням духу творчості.

Таке антропологічне розуміння категорії часу є фундаментальним для поезики спонтанності, що базується на русі творчої енергії, невіддільній умовним інтервальним вимірам. Так «у романтичну добу спонтанність асоціювалась з природою, а особливо з її ознакою вічності, позачасовості; для модерністів спонтанність є алузією минулого, пам'яттю, потоком флешбеків; для постмодерністів спонтанність також має специфічну часову вимірність – це стан «тут і тепер», позбавлений будь-якого минулого і майбутнього, наближення до естетики перформансу» [5, с. 74]. Діалектика часової категорії у різні естетичні епохи не була лінійною. А саме, концепція трагічної вічності у поезиці романтизму поступово замінюється лінійною хронологічністю реалізму, набуває змішаного характеру циклічності у модерністську добу та невизначеного у своїй кончності тривання у художніх текстах сучасності. «Фіксація на важливості індивідуального світовідчуття персонажа, відмова від концепції всезнаючого наратора, а також поява нової наукової парадигми часу призвели до заміни лінійно-фіналістської концепції часу, що мала наслідувати науковий, фізичний час на концепцію часу як складної індивідуально осмисленої категорії» [6, с. 80]. У художніх творах, що представляють поезику спонтанності, текстова категорія часу характеризується гетерогенністю (поєднання кількох різновидів часу в межах одного твору) та гетерохронністю (різномісність, зміна часу і темпу викладу, нерівномірність).

Для комплексного осмислення часової категорії у поезиці спонтанності необхідно визначити основні ракурси розгляду:

Час як об'єкт зображення у творі, хронотоп (за М. Бахтіним), історичне, архетипне, міфологічне, родинне минуле, позачасовість, вічність.

Час як наративна форма (лінійна нарація, паралельна, циклічна, спіральна, повернення, гетерогенність, гетерохронність).

Лінгвальні та паралінгвальні засоби представлення текстової категорії часу (форми дієслів, слова-маркери, синтаксичні конструкції (повтори, паузи, потік свідомості, ритм: джаз, блюз, бібоп).

Час як принцип творення (спонтанне письмо як запис часу).

Змістовно-формальна категорія хронотопу (М. Бахтін «Форми часу і хронотопу в романі») відповідає часово-просторовій системі координат, у якій розгортається сюжет твору. «Час набуває у хронотопі чуттєво-наочного характеру» [7], події конкретизуються, час стає видимим, матеріалізується у просторі. Саме у великих типологічно стійких хронотопах, що відповідають визначеним жанровим різновидам, зав'язуються і розв'язуються сюжетні вузли, композиційно переплітаючи дрібні хронотопи. Таким чином у кожному конкретному творі наявна система дрібних хронотопів – своєрідних сюжетомодельюючих центрів, що повторюються в певному просторі і часі. Так, залучення міфічного хронотопу у творах модерністів пов'язана з тим, що міф завжди означав генезу, становлення, дію, історію, нарацію. Минуле у міфі є причиною речей, тому що є першим сакральним виправдовуванням їхньої сутності, і лише у поєднанні з простором час стає реальним, емпіричним. Міфічне відчуття біологічного часу передчує інтуїтивному осягненню космічного часу. Як і у просторі, у художньому часі модерністів первинним є суб'єктивне відчуття, яке поступово стає основою життєдайних процесів. Природні феномени чи небесні світила сприймаються як знак часу, періодичності, універсального порядку, долі. Наприклад, у романі Д. Г. Лоуренса «Райдуга» життєвий час персонажів пов'язаний з циклічними оновленнями природи, зміни людських почуттів відбуваються відповідно до змін дня і ночі. Композиційний повтор (зміна трьох поколінь мешканців в Іруашській долині) передається технікою лейтмотивів. [8, с. 56]. У романі В. Фолкнера «Світло у серпні» юна на восьмому місяці вагітності Ліна Гроув у передчутті появи нового життя знаходить майбутній дитині батька-теслю, що відсилає читача до Біблійних мотивів, у той час, як Крістмас трагічно фіналізує своє життя, неначе жертвовно перероджуючись у майбутнього месію. Однак, наративне «вписування» життя персонажа у природний цикл спонтанно синкопічно змінює ритм, особливо, коли зображується раптова смерть героя.

Серед численних лінгвальних засобів представлення категорії часу у поезиці спонтанності

виділяємо поліритмію, яка проявляє інтерсуб'єктивну природу часу – координацію внутрішньої суб'єктивної реальності із зовнішніми процесами, тобто відчуття, як внутрішні ритми та темпи узгоджуються з ритмами і темпами речей і людей навколо. Годинниковий час – це абстракція, соціальний конструкт, який культура матеріалізувала і наділила об'єктивним статусом, що полегшує ефективне узгодження дій. Натомість ритм – це час, відчутий через тіло [9, с. 272].

Прикладом поліритмії стає культура бібопу (джазовий стиль, що розвинувся у 40-х роках ХХ століття), адаптована до завдань літератури, та асиметричне і синкоповане фразування джазової культури. Наприклад, поезія Джека Керуака «Жовтень на залізничній станції «Земля» (1952) створює настрій шляхом подовження та скорочення фрази. Швидкий темп лихоманки тих, хто дістається на роботу із передмість, передається за допомогою послідовного скорочення рядків [10]. Почасти позбавлена прямої послідовності слів та пунктуації, надфразова єдність поезії формується живим ритмом вулиці, рухом транспорту, диханням людини, що іде.

Коли говорити про час як принцип поетичного творення, слід згадати передмову до «Нових поезій» (1918), у якій автор-модерніст Д. Г. Лоуренс пише про два типи поезії. Перший – поезія, що є голосом минулого і далекого майбутнього – «поезія початку і кінця, її відрізняє симетрія, завершеність форми. Але канонічну традиційну техніку Лоуренс сприймає як перепону на шляху життя, що рветься у поезію. «Поезія сучасності», на противагу, позбавлена статичності і виходить за рамки традиційних уявлень про довершений вірш, це спонтанна поезія. Автором такої поезії Лоуренс називає Волта Вітмена, а себе вважає його послідовником [8, с. 57].

Значний вплив на розуміння природи поетичного творення мали наукові відкриття фізиків першої половини ХХ століття, зокрема теорія енергетичного поля, з якої «модель» поля митці залучили у свою творчість. Так, Чарльз Олсон у роботі «Проектна поезія» (1950) наполягає на методі автоматичного письма, який автор називає «композицією у полі», а сам поетичний твір визначає як високоенергетичний конструкт з високим розрядом енергії [9, с. 193]. На думку поета, митець повинен пропускати енергію крізь свою підсвідомість і записувати думки, які спонтанно виникають. Такий ланцюжок відчуттів повинен бути безперервним і створювати певний ритм, що відповідає реальному психологічному часу. Сприйняття часу як суб'єктивного ритму на відміну від розуміння часу як поетичного розміру вплинуло на розвиток поезики спонтанності третього періоду [5]. «Композиція у полі» означала,

що поет повинен ставитися до слова, до складу, до морфеми, як до події у силовому полі, центром якого був він сам. Щоб правильно описати це поле, потрібно було писати зі швидкістю потоку свідомості. Поет виступав збирачем сил – подій у просторі і часі. Слова, які поет силою упорядковував, були «знайденими об'єктами», до яких він міг дотягнутися, і кожне слово мало валентність або вагу, зумовлену колективною історією. За Олсоном, «об'єкти, які з'являються у будь-який конкретний момент творення (ми це називаємо упізнанням) є, можуть бути і повинні бути оброблені саме так, як вони там виникають... з ними треба поводитися як із серією об'єктів у полі» [9, с. 176]. Поетичний акт можливий лише завдяки фізичності поета у просторі і часі. Оскільки поезія по своїй природі є усним мистецтвом, тому і кожен поетичний рядок повинен відповідати одному вдишу і видиху. Серед презентативних прикладів такої поезії слід назвати «Kingfishers» (1949) Чарльза Олсона [11]. Дихання людини, його ритм є рушієм поетичної мови. Окрім того, тілесність поета, що функціонує у часово-просторових вимірах, пов'язує його як з власним минулим, так і з історичним минулим, яке є контекстом його власного минулого, і усього космосу, який рухається крізь час.

Отже, час у поезії спонтанності є визначальною категорією, направленою на представлення принципу творення митця, сконцентрованого на феномені антропогенного ритму, і має характеристики гетерогенності та гетерохронності. Фіксація часу у творенні спонтанного письма послугується комплексом лінгвальних та паралінгвальних засобів, зокрема джазовою, блюзовою, бібоп поліритмією, формою потоку свідомості. Дослідження філософсько-естетичного, поетологічного, лінгвістичного аспектів темпоральності є перспективним і вагомими для системного розуміння поезики спонтанності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Прокопович Ф. Філософські твори. Том II. Натурфілософія. Частина I. Книжка III. Вилучено із: <http://litopys.org.ua/proscop/prosc207.htm> (доступно 22 травня 2023).
2. Гайдеггер М. Мартін Гайдеггер про мислення, буття та нудьгу. Вилучено із: <https://kmbs.ua/ua/article/martin-heidegger> (доступно 22 травня 2023).
3. Heidegger M. Sein und Zeit. Вилучено з: https://taradajko.org/get/books/sein_und_zeit.pdf (доступно 22 травня 2023).
4. Радченко О. Час як уява і час як буття: Еміль Штайгер versus Мартін Гайдеггер. *Слово і Час*. 2009. № 6. С. 45-53. Вилучено із <https://il-journal.com/index.php/journal/article/view/556> (доступно 22 травня 2023).

5. Глінка Н. В. Поетика спонтанності у літературознавчих студіях: етапи становлення та онтологічна трансформація. *Науковий журнал Львівського державного університету безпеки життєдіяльності «Львівський філологічний часопис»*. № 9, 2021. С. 63–69. Вилучено із: <https://doi.org/10.32447/2663-340X-2021-9.9> (доступно 22 травня 2023).
6. Романцова Б. До питання часу у модерністському романі першої третини ХХ століття. *Наукові записки НаУКМА. Філологічні науки*, 2017. Т. 195. С. 74–81. Вилучено із: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/28e616ed-c3a1-4cab-a2c3-702549edb836/content> (доступно 22 травня 2023).
7. Бахтін М. М. Проблема тексту у лінгвістиці, філології та інших гуманітарних науках. *Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст.* Зубрицької, М. (2001). Львів : Літопис, 2001. С. 318–323.
8. Глінка Н. В. Міфопоетика у творчості Д. Г. Лоуренса. Київ. 200 с.
9. Белград Д. Культура спонтанності: імпровізація і мистецтво у повосенній Америці. Київ, 2008. 528 с.
10. Kerouac J. October In The Railroad Earth. Вилучено з: <https://www.google.com/search?q=jack+kerouac+october+in+the+railroad+earth> (доступно 22 травня 2023).
11. Olson Ch. Kingfishers. Вилучено з: <https://www.poetryfoundation.org/poems/54310/the-kingfishers-56d234829d88a> (доступно 22 травня 2023).
4. Radchenko O. Chas yak uyava i chas yak buttya: Emil Steiger versus Martin Heidegger [Time as imagination and time as being: Emil Steiger versus Martin Heidegger]. *Slovo i Chas*. 2009. № 6. P.45–53, available at: <https://il-journal.com/index.php/journal/article/view/556> (accessed 22 May 2023).
5. Glinka N. V. Poetyka spontannosti u literaturознаvchyykh studiyakh: etapy stanovlennya ta ontolohichna transformatsiya [The poetics of spontaneity in literary studies: stages of formation and ontological transformation]. *Naukovyy zhurnal L'vivs'koho derzhavnoho universytetu bezpeky zhyttyediyal'nosti «L'vivs'kyy filolohichnyy chasopys»*. № 9, 2021. P. 63–69, available at: <https://doi.org/10.32447/2663-340X-2021-9.9> (accessed 22 May 2023).
6. Romantsova B. Do pytannya chasu u modernist's'komu romani pershoyi tretyny XX stolittya [To the question of time in the modernist novel of the first third of the 20th century]. *Naukovi zapysky NaUKMA. Filolohichni nauky*, 2017. Т. 195. P. 74–81, available at: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/28e616ed-c3a1-4cab-a2c3-702549edb836/content> (accessed 22 May 2023).
7. Bakhtin M. M. Problema tekstu u lingvistytsi, filolohiyi ta inshykh humanitarnykh naukakh [The problem of the text in linguistics, philology and other humanitarian sciences]. *Antolohiya svitovoyi literaturno-krytychnoyi dumky XX st. Zubryts'koyi*, М. (2001). L'viv : Litopys, 2001. P. 318–323.
8. Glinka N. V. Mifopoetyka u tvorchosti D. H. Lawrence [Mythopoetics in the work of D. G. Lawrence]. Kyiv. 200 p.
9. Belhrad D. Kul'tura spontannosti: improvizatsiya i mystetstvo u povoyenniy Amerytsi [The culture of spontaneity: improvisation and art in postwar America]. Kyiv, 2008. 528 p.
10. Kerouac J. October in the Railroad Earth <https://www.google.com/h?q=jack+kerouac+october+in+the+railroad+earth> (accessed 22 May 2023).
11. Olson Ch. Kingfishers. <https://www.poetryfoundation.org/poems/54310/the-kingfishers-56d234829d88a> (accessed 22 May 2023).

REFERENCES

1. Prokopovych F. Filosofs'ki tvory [Philosophical works], Tom II. Naturfilosofiya. Chastyna I. Knyzhka III, available at: <http://litopys.org.ua/procop/proc207.htm> (accessed 22 May 2023).
2. Heidegger M. Martin Heidegger pro myslennya, buttya ta nud'hu [Martin Heidegger on thinking, being and boredom], available at: <https://kmbs.ua/ua/article/martin-heidegger> (accessed 22 May 2023).
3. Heidegger M. Sein und Zeit, available at: https://taradajko.org/get/books/sein_und_zeit.pdf (accessed 22 May 2023).